

KURTAVAS ÉS GLASZÉKESZTYŰ

(A baka és a kisasszony Liszt Ferenc hangversenyén)

Csatkai Endre emlékének (1896–1970)

Keresetnek, különösnek is tetszhet a tanulmány címe: pedig valóság tartalma igazi. Akár bővíthető is, mert az 1840-es februári soproni Liszt-hangverseny összefüggéseit, utóéletét keresi. Arra válaszol, hogy mit hozott magával ez a hangverseny két hallgatója: az önkéntes katona Petrovics Sándor és Slachta Etelka számára.

Milyen büntetés járt a február 18-i soproni hangversenyre engedély nélkül beszökő bakának? Megbüntették, hiszen parancsnokai nem engedték oda! Ahova a tisztek elmentek, mit kereshet ott a baka? A „tintanyalónak” csúfolt diák baka mit sem törődött ezzel. Mert látni és hallani akarta az ifjú mestert, ha azt csak a kaszinói karzat 40 krajcáros állóhelyéről is tehetné. Elérte a célját, de keményen meg is büntették érte. Másrészt Slachta Etelkának mit hozott Liszt zongorajátéka? Ráadásul ott volt a Bezerédy-palotában a belvárosi nemesi kisasszony a soproni hangversenyen és a következő napon a táncestélyen is. A kisasszony még ott is meghallgathatta Lisztet!

Mindkét részvevőnek ugyanazt adta ez a találkozás, amit tanulmányunk címe is megjelöl. Kurtavas járt ki Petrovics bakának. Vagy ha mégsem kurtavas, mindenképpen kemény büntetést kapott. Azért is büntették, mert ő nem léphetett be oda, ahová a tisztjei mehettek!

Etelka kisasszonynak más a helyzete: ő már napokkal előtte, február 16-án hallott az anyjától, Baumgarten Anna bárónőtől a nagy eseményről. Ezért azonnal munkához fogott, és varrt mindkét eseményre egy új ruhát. Maga varrta, mert Slachta kisasszonynak csak rangja volt, pénze már kevés. Erről ezt olvashatjuk a Naplójában: „Anyám délelőtt találkozott Bezerédyvel, ki mondá, hogy Liszt tiszteletére táncvigalmat ad. Így hát mindjárt délután szabtam krepp ruhámat.”¹

Elnyerte a jutalmát a Kolostor utcai palotában Bezerédyék táncvigalmán. Amikor Bartholodeiszkné, Chernel Teréz udvariasan elvette a táncolók közé belépő Liszt Ferenc cilinderét, rögtön el is csente a Mester fél pár kesztyűjét. Úgy látszik, ez a rajongók előjoga volt, akik emlékként rögtön darabokra tépték a fél kesztyűt. Etelkának csak egy kis darab jutott belőle, éppen a Jacqemar mesterjeggyel. Erre figyelt fel Liszt!

Így ír erről a Naplójában: „Liszt tőlem két lépésre állt. Ő olvasá szememben azt a gyönyört, melyet bennem egy ily érdekes emlék bírása kelt. Ez őt elhatározza – ő hozzám lép s e szavakkal: Mais vous n'en aves qu'une toute petite piece... Oserais je vous offrir la paire?” Az utolsó mondat magyarul így hangzik: „Bátorkodhatom-e felajánlani a párját?” Ezután „mindkét térdére leereszkedik, kezeit kérőleg teszi össze s nekem a jobb kezéről való kesztyűjét mely egész ép vala, nyújtja át. Én annyira meg valék lepetve, oly zavart voltam, hogy egyebet nem válaszolhattam, mint: Merci Monsieur!”²

Egy percre Etelka lett a Bezerédy-házban a hölgykoszorú hőse: most mindenki csak rá figyelt! Ezt tette a kíváncsi Zay grófné is. Az 1779-ben született idősnek számító Zayné, Calisch Mária kissé sértődött hangon panaszkolta el a fiához írt levélben. Azt írta, hogy Liszt figyelmetlen volt, mert nem társalgott a jelen lévő idősebb úri hölgyekkel: „Sopron 22/2 1840. Liszt tegnap elutazott, miután mindenkit még egyszer elbájolt. Bezerédyék táncestélyén, és ahonnan (ugyanis) 9 órakor az asszony házához ment, (Horváthné, Khevenhüller grófnőhöz) és azt kérte, hogy játszasson néhány keringőt, keringő ütemben viszonylag hosszú ideig egy ábrándot játszott, majd felállt a zongorától. Egyetlen hölgynek sem mutatkozott be, sem Auerspergnél, sem Bezerédynél, hasonlóképpen Horváth-Khevenhüllernénél sem, aki nagyon tetszett neki, és nagyon udvarolt neki Bezerédyéknél is. Arra kérte, hogy játsszon vele egy négykezeset, amit ő meg is tett, nagyon közel álltam hozzájuk, és minden

¹ Petőfi büntetéséről Fekete Sándor ír Petőfi Sándor életrajzában, ez Orlay Soma emlékezése szerint szigorú büntetés volt, kurtavasat említ Pák Albert nyomán Ágai Adolf. Az adatok együtt: Hatvany Lajos Így élt Petőfi, Bp., 1967. I. 301–302. l. Etelka naplójegyzése: „Kacérkodni fogok vele” Slachta Etelka... naplója első kötete, Győr, 2004. 120. l.

² Slachta Etelka... naplója, I. Győr, 2004. 122. l

percben hallottam, hogy így szólt c'est joli, charmant..."³ A hallgatózó koros hölgy (Petőfi később egy regényt is ilyen címen fordított) Zayné, Calisch Mária rosszmájú, sértődötten pletykálgató leveléhez hozzátehetünk valamit: a „kedves és bájos” szavakkal biztatott négykezeset játszó Khevenhüller grófnőnél talán a földi vonzalmat is megtalálhatta (az est után talán a szerelmet is?) A 19 éves Etelka kisasszony (akinek letérdelve adta át emlékebe a fél pár kesztyűt) csak egyetlen pillanatig tartó égi szerelmet jelentett számára.

Etelka naplójában egyetlen sort sem írt le a Liszttel négykezeset játszó kacér grófnőről. Örömmel töltötte el „egy ily értékes emlék bírása”! Csatkai Endre művészettörténész 1943-ban kiadta a Soproni Szemlében Slachta Etelka naplója válogatott részleteit. Ebben azonosította a négykezeset játszó hölgy személyét is: „Szentgyörgyi Horváth József 1837-ben vette nőül Khevenhüller grófnőt. A Honderű jelenti 1843-ban, hogy már szépen beszél magyarul. (I. kötet 585. 1)”

Az egyik hősünknek kemény büntetést, a másiknak irigyelt megbecsülést hozott a soproni Liszt-látogatás. A diákból katonává nyomorított fiatal Petőfi állta a csapásokat. Végül is a sanyarú körülmények közt is folyamatosan művelődő Petőfi ismeretvilága még a Halász utcai kaszárnyában is bővült. Még részben sem érvényesültek Petőfin a „végzetdráma” szabályai. Zacharias Werner végzetdrámáját azzal a szabállyal írja meg, hogy a csapások mindig visszatérnek ugyanazon a napon. Ezt az 1820-as években kedvelt színműtípust Petőfi legyőzte, bár ebben sok barátja segítette Sopronban.

Etelka, a rajongó 19 éves fiatal lány győzedelmes hősnővé vált egy pillanatra ezen a soproni Liszt-ünnepnapon. Bezerédyék táncestélyének utóéletéről: Liszt februári hangversenyéről még áprilisban is beszéltek Sopronban Etelka baráti körében. A naplóíró feljegyzi, hogy a zongoraművész rövid verset rögtönzött a fél kesztyű átadásakor. A féltékeny Rielkopf Rudolf ulánustisz utólag megírta ennek rögtönzött paródiáját, amit a társaság kérésére fel is olvasott. Egyik verseike szövegét sem ismerjük. Petőfi ekkor már Grácba menetelt századával.

Lássuk ezek után a városi hátteret, az 1840-es évek Sopronját! A megismerésben Fényes Elek szűkszavú, de pontos szövegű Magyarországi Geographiai Szótára (1851) Sopron címszava segít minket: „Van itt [...] kath. gymnasium a Szent benedekiek alatt, virágzó ágostai lyceum, mesteriskola [...] mellyben mesterségek tanítanak, katonai nevelőháza 48-dik számú magyar gyalogezred számára [...] Népeisége 14987 lakos.”

A „virágzó lyceumba” járt Petőfi keserves itteni katonáskodása idején Petrics Soma, a másod-unokatestvér, Sass István, a sárszentlőrinci időszaktól jóbarát, és Fabriczius Endre, aki visszaemlékezése szerint Van der Velde német könyveit hordta Petőfinek a Hosszú sorra Nendherrné lakására, a diákkamarába. Ez ma Rákóczi Ferenc utca 9. számú ház. A líceumba járó barátok, köztük Petrics Soma, segítették abban Petőfit, hogy az unokatestvér ruhájába öltözve bejusson Liszt Ferenc nevezetes hangversenyére.

Az 1840-es hangverseny történetének adatait Házi Jenő, város a kiváló főlevéltárosa gyűjtötte össze.⁴ Megírja, hogy Liszt Ferenc 1838-ban Velencében értesült a magyarországi márciusi szörnyű pesti árvízről Ekkor elhatározta, hogy segít a nemzetén. „Bécsbe utazott, hol 25.000 forintot sikerült játékaival összegyűjteni. [...] Hazája földjét csak 1839. dec. 18-án lépte át, és majdnem két évtizedes távollét után először Pozsonyban, majd Pesten, utóbb Győrött és ismét Pozsonyban adott hangversenyeket és így tért vissza Bécsbe.”

Ezután Sopronban is általános óhajjá vált, hogy hívják meg Liszt Ferencet jótékony célú vendégszereplésre. Laitner Serafcus Ferenc polgármester fogalmazta meg levelében a polgárság kérését: „... a polgármester, mint a kiseddóvó intézet társigazgatója, Neumayer János tanácsos, mint a szegény mesterlegények kórházának elnöke, [...] végül báró Ocskay Ferenc pedig mint a [...] hangászegylet elnöke együtt hívták meg a művészt levélbelileg [...] mert úgy tudták, hogy Liszt egy ilyen közreműködésre hajlandónak nyilatkozott.” Elment a meghívólevél, Liszt elfogadta a meghívást és a jótékony hangversenyét február 18-ra tűzte ki. Egy erről szóló összefoglaló jelentés is fennmaradt (Fasc. VIII. nr. 1164), mely Házi Jenő feltételezése szerint vagy a pozsonyi vagy egy bécsi újság részére készülhetett. Ez a jelentés összegzi a február 18-i hangverseny előzményeit.

³ Pausz Gabriella: Nemes Artner Mária Terézia [...] és írói köre Bp., 1917. Itt idézzük a régi értekezésben elbújó fontos levélrészletet, ami az értekezésben Függelékben olvasható: A levélrészlet németül így jelent meg: Oedenburg, 22/2 1840. „Lisz ist gestern fort nachdem er nochmals alles entzückte. In der Soirée bey Bezerédy wo getanzt ward und wo er um 9 Uhr zur Frau (nähmlich) vom Hause ging und sie bath ein paar Walzer spielen zu dürfen, phantasierte im Walzertact ziemlich lange und verliess dann das Clavier. Er liess sich bey keiner andern Dame vorstellen weder bey Auersperg noch bey Bezerédy als bey der Horvath-Khevenhüller, die ihm sehr gefiel und dere r bey B(ezerédy) sehr die Cour machte. Er bat sie 4händige Walzer mit ihm zu spielen, was sie auch that, ich stand sehr nahe und hörte ihn alle Augenblicke zu sagen ‚c'est joli, charmant...’”

⁴ Házi Jenő: Liszt Ferenc Sopronban, Sopron, 1936. 7. 1

(Liszt Ferenc) „február 17-én este ide érkezett. Az adandó hangverseny híre messze elterjedt és a vendéglők zsúfolásig megteltek Kismarton, Kőszeg és Szombathelyről érkezett vendégekkel. Amidőn Liszt febr. 18-án este a Kaszinó nagytermében [...] megjelent közel ezer torok dörögte feléje az éljent”⁵ Ott szorongott a kaszinó karzatának második osztályú 40 krajcáros állóhelyén Petrovics Sándor önkéntes regruta Petrics Soma polgári ruhájában.

A zeneileg jól képzett Etelka kisasszony nyilván valamelyik földszinti zárt székéből hallgatta a „hírhedett zenész”, Liszt Ferenc zongorajátékát anyja és katonatiszt hódolói társaságában. Ismerjük az est zenei programját. Erről Slachta Etelka naplója segítségével számolunk be. A fennmaradt plakát szövegéből a következő fontos mondatokat idézzük⁶:

*Am 18. Februar 1840
wird
HERR FRANZ
LISZT
Virtuose auf dem Pianoforte
Im großen Casino-Saale
Der königlichen Freistadt
ÖDENBURG
[...]
CONCERT
geben*

A plakát kipontozott részében feltüntették azokat az intézményeket (a hangászegyletet, a szegény iparos legények kórházát és a kisdedóvó intézetet), melyeket a zongora virtuóza az est bevételével megajándékozott. A művész jószívűségére és Sopron városának a művésszel ápolott jó kapcsolatára a polgárság és a megajándékozott intézményekre egyetlen hatalmas és polgári öntudattól feszülő német körmondatban hívják meg Liszt minden rajongóját a plakáton (ezt magyarul idézzük): „A Művész egész Európában elterjedt dicső híre alapján, akinek szülővárosaként Sopron jogosultnak érzi önmagát megneveztetni, és bizonyára ezért is, de a [Művész] jól ismert pártfogói segítségével szellemében jóságos volt az itteni Intézmények elismert teljesítménye alapján felajánlani [a bevételt], úgy hiszik az Intézmények vezető testületei, hogy a meghíváshoz az ilyen ritka és egyszeri élményre semmi továbbit nem kell hozzáfűzniük”.

A plakáton vastag betűvel szedve ez áll: „Az esti kezdés időpontja 7 óra” = „Der Anfang ist um 7 Uhr Abends”. A szokásos esti hangversenykezdés időpontja Petőfi későbbi szigorú megbüntetésének előzménye. Házi Jenő megírja tanulmányában, hogy a közönség tapsvihara alapján kétszer adott ráadást Liszt, így a hangverseny vége is kitolódott! A befejezés után még vissza kellett mennie Nendhernéhez a Hosszú sorra, a diákszállásra. Vissza kellett bújni a bakaruhába, és csak azután próbálhatta meg, hogy észrevétlenül jusson be a Halász utcai lakta-nyába. Ez szinte lehetetlen volt.

Sopronban mindenki a 18-i hangversenyre készült. Etelka is beírta naplójába, hogy nem ment február 15-én a kaszinóban korábban rendezett táncos összejevetelre. Inkább otthonmaradt, mert félt a megfázástól:

„15-kén Casino pique nique s én nem mehetek! Még egyre köhögök, s elronthatnám magamat Lisztre! [...]

16-kán. Ma már felkeltem, de misébe menni még nem mertem. Anyám délelőtt találkozott Bezerédjvel, ki mondá, hogy Liszt tiszteletére táncvigalmat ad. Így hát mindjárt szabtam krepp ruhámat. Este anyám játszott, mi is bent ültünk. Fischer s Skolimowsky töltötték az estét nálunk.

17-kén Ma már misébe mentem [...] 12 órakor kezdtem ruhámon dolgozni s annak teste, midőn enyéim a színházból jövének, már tökéletesen kész volt. Honnan vevém ezen gyorsaságot, magam sem foghatom meg – tán

⁵ Házi Jenő: *Liszt Ferenc Sopronban, Sopron, 1936. 8. l*

⁶ A plakát kicsinyített hasonmása Csatkai Endre *Liszt Ferenc és Sopron c. tanulmányában látható; Soproni Szemle 1961. 208-220. A plakát hasonmása a 209. lapon látható.*

Liszt inspirírozott? Ő ma este érkezett.”⁷ A 16-i este kapcsán emlegetett Fischer és Skolimowsky ulánustisztek és Etelka hódolói. De akadtak az udvarlói között gyalogos tisztek is. Így csak családnévvel említett Karner hadnagy a Halász utcai kaszárnyából. Róla még külön is szólunk!

Orlay Petrich Soma, az unokatestvér 1879-ben megemlékezett Petőfi részvételéről a február 18-i hangversenyen. Csaknem negyven évvel a hangverseny után írt feljegyzésében érdekes módon visszaköszönnek az 1840-es Liszt-plakát öntudatos, önérzetes sorai.⁸ „Liszt Ferenc ez év telén mesteri játékával diadalt aratva járta be hazánkat s jótékony célokra fejedelmi áldozatokat oszt. Mint szülőföldje fővárosát meglátogatta, s itt is hangverseny adott. Híre az egész várost izgatottságra hozta, s értő és nem értő közönség tolongott őt meghallgatni. Petőfi nem maradhatott ki a hangversenyből, de szigorú kapitányától az éjjeli kimaradásra engedélyt kapni nem remélt. Hogy tehát a tilalom őt a remélt élvezetől meg ne fossza, bejelentés nélkül, az én polgári öltözetemben hallgatta végig a nagy mestere játékát. Természetes, hogy e kihágást szigorú büntetés követte, de ilyen ritka élvezet árán ő azt megadással tűrte.” Az „értő és nem értő közönség”: ez adta ki a kaszinó csaknem ezer hallgatóját!

A hangverseny élményéről ismét Etelka naplójában olvashatunk, ezt kell kézbe vennünk! „18-kán Este én már fekete gros de Naple-omba, a szép fekete gyöngyök a hajamban – hangversenybe menénk. Lisztünk Puritani fantáziát, Schubert Egér- király és Esti dalját a puis nagy fantáziát magyar tételre s induló, s erre Galoppe chromatique játszott. Ezek közt kísérté Rainhartingernek ennek Éji tábor szemle s Megismerését s Schubert Pisztrángját. Mily elragadtatással hallám e varázshangokat, le nem írhatom! Néha mintha gyenge esti fuvalom csókodná a billentyűket, s mint a égben éneklő Seraph bájhangjait hallanók nagy távolból s erre egy egyetlen fúga, s hatásteljes accordok oly erővel lesújtva, mintha a bosszús ég dörögne. Mintha egy egész hangászkar adná e nagyszerű zenét elő – s mindez egy ember!”

Etelkát egy ismerős főtiszt és az ifjabb tisztek veszik körül a hangverseny alatt: „Én elmélyedtem ezen csodahangok hallásába s keserűn ébredék ez édes álomból. Keserűn, mert őrnagy Pagon, kinek kegyességéhez, tudja az ég, miképp juték, költött abból fel. [...] De utójára a magasztos eszméjű Galoppe chromatique után nem éppenoly kellemetlenül ragadtatám elméleteimből ki – Rudi állott előttem s többé el nem hagyott. Én Rotték, Fiáth Pistával s Tarral beszéltem soká, de Rudi mindig ismét felkeresett. [...] Én egészen zavart vagyok: Liszt, Tóni, Rudi – s én még csodálkozom? Liszt ma Bezerédjnél ebédelt.”⁹

Naplójában Etelka beszámol a gyalogos-füzelier tiszt hódolójáról is. Számunkra különösen Karner érdekes, a csak családnévéről ismert katonatiszt, aki állítólag ruszti származású. Ő volt Petőfi századparancsnoka. Kiolvasható a naplóból, hogy a gyalogos tisztek megbecsülése kisebb az ulánus tiszteknél. Egy január 25-i táncos összejövetelről írva azt panaszolja Etelka, hogy jól táncolt a cotillonban Skolimowsky és Kramm tisztekkel, csak „a másik e szép táncot szörnyen aggató gyalogtiszt” akadályozta a multságukat.

Január 10-én Sibrikné volt a tánca vágyó ifjúság háziasszonya: „Urakból: Chernel, a szabadalmon levő Watervliet hadnagy, s a két gyalogtiszt, báró Stietka, és hadnagy Karner. Váltva táncoltunk és játszottunk, Wer mein Haserl stielt [Ki lopja el a nyulacskámat], arckép s aláírás, ügyvédek [...] Stietka magyart is táncolt ügyesen, szavalt is: Das Gnadebild [A kegykép] Saphirtól csinosan.

Január 26-án Etelka Sibriknénál, Felsőbüki Nagy Kláránál volt vendégségben. Itt is jól mulatott két gyalogtiszttel: Stietka báróval és Karner hadnaggal. A báró tehetséges előadó, multságosan adott elő egy részletet: „Percival elbeszélését Grizeldisből szörnyű nagy, multságos affectációval. (Halm ismert színműve) A második cotillont Karner hadnagy táncolta elő, 2/4 4-ig maradtunk, már mindnyájan kifáradtak, urak és nők, csak én nem.”¹⁰ Ezek a tánchoz és társasági játékokhoz jól értő „gyalogtisztek” helyet kaptak Etelka baráti összejövetelein is. Ők is ott lehettek a kaszinó nagytermében a Liszt-zongoraesten. Ha pedig akár Karner vagy Stietka ráismert a Petrics Soma polgári ruhájában távozni igyekvő gyalogos Petrovics bakára, aligha szólhatott hozzá másképp: „Sie, Soldat, Sie Freiwilliger, hörn Sie, morgen früh melden Sie zum Raport! Hallja-e, maga katona, maga önkéntes, holnap reggel jelentkezik raportra!”

⁷ Slachta Etelka soproni úrilány naplója Győr, 2004. I. 120. l

⁸ Orlay Soma: Adatok Petőfi életéhez Budapesti Szemle, 1879. XIX. 8–10. l. IN Hatvany: ÍÉPI. 301. l

⁹ Slachta Etelka soproni úrilány naplója, Győr, I. 121. l

¹⁰ Slachta Etelka soproni úrilány naplója Győr, I. 106. l

Petrovics Sándor jelentkezett. Az „önfejű” katona személye már nem volt ismeretlen tisztjei előtt. Már kapott kemény büntetést éjszakai olvasásért, amikor a gyertyáját elfújó katonatársa után dobta szuronyát. Fekete Sándor így összegzi a diák-katona büntetéseit: „A kurtavas, vesszőfutás, botozás jogával ellátott tisztikar engedelmis pribékhada, a (vigyázállás) stélingmagyarázatok szellemi színvonalán megrekedt altisztek különítménye azonban nyilvánvalóan még a kaszárnyába menekült tolvajnál vagy gyilkosnál is jobban gyűlölte a költőt, „a világfutó tintanyalót” aki barátaival levelezett, tehát írt és olvasott. [...] A legmegalázóbb és legpiszkosabb munkákat őrá bízták, a legkisebb vétségért kurtavasra verték vagy megbotozták. Kurtavas lett a vége az éjszakai olvasgatásnak is: az egyik fáradt baka elfújta Petőfi gyertyáját, mire Petőfit elragadta az indulat, és a menekülő után hajította szuronyát [...]

A soproni kaszárnyában uralkodó szellemre mi sem jellemzőbb, hogy a majdnem végzetes szuronyhajigálásért ugyanaz a büntetés járt, mint Liszt Ferenc soproni koncertjének engedély nélküli meghallgatásáért. Itt kaphatott a költő először leckét arról, hogy vannak rendszerek és intézmények, amelyekben a kultúra és a bűn fogalma nagyjából azonos.¹¹ „Sándort másnap természetesen kurtavasra verték; s ilyes kihágásokat nem egyszer követett el, az intő szóra nem hallgatott, mivel neki »kissé akaratos feje volt« – írja Ágai Adolf.

A kurtavas – németül „Barrenarest” a Langenscheid az értelmező szótár magyarázata szerint „krumm schließen” „púposra, görbére zár, úgy, hogy testét ív formára meghajtják”.¹² Kétórás, négyórás büntetésfajta, a megbüntetett egy életre megnyomordhatott tőle.

Péter László A szegedi örökség című tanulmánygyűjteményében ezt a kegyetlen büntetésfajta Ráday Gedeonról, a szegedi betyárvilág felszámolásáról írt tanulmányában értelmezte.¹³ „A kézre való a bilincs, a lábra szánt a béklyó. A nehéz vas (nagy vas, nyűgvas) a két lábra, szögecsekkel rákovácsolt vaskarikából és a két karikát összekötő láncból állott. Katonavas (keresztvas, postavas) a bal lábat a jobb kézzel egybekötő lánc; a kéznél lakat volt rajta. A lábvas lánc nélküli karika (percec) volt. A kurtavas azonos oldalon a kezét és lábat összefűző rövid lánc.” Mit kellett ennek a 17. évét betöltött gyerekkatonának kiállnia, bármelyik vasalással is büntették. (Bizonyára található egy olyan osztrák katonai bünteteskódex, amely leírja a büntetés idejét is.)

Hány órára büntethették meg Petrovics Sándor gyerekkatonát, aki magát 1821-ben születettnek vénítette, amikor vállalta a katonaságot? A büntetést, amit másnap kiszabtak rá, talán az a Karner hadnagy, vagy a név szerint nem is ismert „szigorú kapitány” szabta ki, aki január 10-én Sibrikéknél Ki lopja el az én nyulacskámat, Wer meine Haserl stiel című társasjátékot játszotta Etelka kisasszonnyal és barátnőivel.

Karner hadnagy Sibriké szalonjában kifogástalan úriember, társaságbeli lény. A Halász utcai kaszárnyában a baka Petrovics, a „világfutó tintanyaló” kíméletlen zsarnoka. Szinte ide kívánczik a kérdés: ki fizetett nagyobb árat Liszt Ferenc „Virtuose auf dem Pianoforte” (a zongora virtuóza) játékának meghallgatásáért? De ha csak vesszőzéssel vagy botozással büntették, jobb volt-e ez Petőfi Sándornak? Emlékezzünk rá, „Kemény Mihálynak mondta később a költő, hogy „a legrosszabbul esett neki, ha vesszőznie kellett, s alig volt képes a már felszaggatott hátat sújtani”¹⁴

A történelem és a sors érdekessége, hogy mind a baka és mind az úri kisasszony január 1-jén született. Etelka kisasszony (aki Dugonics András Etelka című regénye nyomán kapta keresztnevét), 1821-ben, költőnk két évvel később. Etelka Karner hadnagy táncosa és a 48. Gollner gyalogezred első századának Karner tisztje egy és ugyanaz a személy. Sibriké szalonjában a második cotillont, a táncos társas játékot vezette, a Halász utcában bakáit egrecírozta. Amikor 1840. március 24-én a Gollner gyalogezred Tiroloba vonult, Karner hadnagy neve is eltűnt Etelka naplójából.

De még számos alkalommal előfordul Petőfi nevével együtt Karner hadnagy neve a gyalogezred 1839-től 1841-ig vezetett parancskönyveiben. Már Petrovics önkéntes bevonulásáról is maradt fenn írásos nyom. Baróti Lajos irodalomtörténész átnézhetette az 1897-ben Lobkowitz Rudolf herceg hadtestparancsnok engedélyével Pestre

¹¹ Fekete Sándor: *Petőfi Sándor életrajza*, Bp. 1973. I. 144. l Pákh Albert nyomán Ágai Adolf írt a kurtavas büntetéséről. *ÍÉP I.* 301. l Ágai Adolf: *Az ország tükre*, 1863. aug. 21.

¹² Langenscheidts *Großwörterbuch-Deutsch als Fremdsprache* 1993. München, 584. S

¹³ Péter László: *Szegedi örökség*, Bp., 1983. *A vár- és Rózsa Sándor romantika nélkül tanulmányaiban.* 7–33. és 40–46. l. *A vasalás leírása A vár tanulmány 21. lapján olvasható.*

¹⁴ Hatvany Lajos: *ÍÉP I.* 319. l

hozott parancskönyvet. Itt találjuk meg Petőfi önkéntes újonc belépésének első nyomát.¹⁵ „Bregenz, 15. Sept. 1839. – Art. 1. Adj. – Standes – Veränderungen In Zuwachs sind zu nehmen Die Freiwilligen Rekruten: 1504. Alexander Petrovics den 6. September, 1839. bei der ersten Füselier Companie” (A létszám növekedésébe be kell venni a következő önkénteseket: Alexander Petrovicsot szeptember 6-tól az első gyalogos században.)

1840. ápr. 4-én: Sind mit H. Leutnant Karner nachstehende Leute nach Gratz abgegangen, welche die Companien als auf dem Anhermarsche befindlich aufzuführen waren [...] Rekrut Alexander Petrovich der 1-ten... Rekrut Wilhelm Kuppisch der 2ten Kompanie”. Azaz gyalogmenetben indították Grácba Petrovics Alexander önkéntest az 1. és Kupis Vilmost a 2. századdal. Egy április 9-i bejegyzés megőrökíti, hogy 3 forint 50 krajcár zsoldjukat (Handgeld) az újonc javára kifizették. 1840. május 3-án az 1. zászlóalj Zágrázból Zágrábba indították, június 17-én érkeztek oda. Ebben a menetelésben a már vért köpő önkéntes újonc nem vett részt. Mert 1840. június 3-án ezredparancs szerint Petrovics Sándor közlegényt, mint beteget a gráci helyőrségi kórháznak adták át, ahol két hónapig feküdt. Karner hadnagy javára írandó, hogy a beteg újoncot nem kötelezte a végzetessé válható menetelésre. A két hónapos gráci ápolás az életét mentette meg. Minderre Roemer Konrád ezredorvos tiszt jó szándékú minősítése tett pontot, amikor végül Zágrábban a katonát december 12-i ezredparancs értelmében szolgálatra képtelennek minősítette.

Petőfit az őszi hadgyakorlat annyira megviselte, hogy Grácból a fegyverzetét egy közlegény társa vitte Zágrábba. Petőfi 1841. január 20-án hagyta el Zágrábban a kórházat, ahol a január 21-i főparancsnoki rendelet szerint Petőfit is a valóságos rokkantak és az ahhoz közelítők csoportjába sorolták, és őket obsittal elbocsátják: „werden nachstehende Leute als Militär Real- invaliden, und der Real-Invalidität sich nähernd, ihrem Wunsche gemäß mit Abschied entlassen.”

1841. február 28-án hatvankilenc embert egy őrmester, négy káplár és egy dobos kíséretében Zalaegerszegen, Szombathelyen át Sopronba küldték. Köpenyüket vissza kellett adniuk, viselt egyenruhájukat, sipkájukat és fémhőmérőjüket megtarthatták. „Február 14-15-én értek Sopronba, és február 28-án kikapták obsitjukat.”¹⁶

Csatkai Endre a Soproni Szemle 1943-i évfolyamában közzétette Slachta Etelka Naplójának válogatását. Ebben Karner hadnagy személyét Etelka rajongói között határozta meg. Csatkai Endre 1945 tavaszán tért vissza a keserves munkaszolgálatból, majd 1945 után a megüresedett Soproni Múzeum helyreállításával, megnyitásával bízták meg. Baróti 1912-es rövid, tényközlő tanulmánya bizonyára nem volt Bandi bácsi, szellemi nevelőapám kezében, különben Etelka hódolóját feltétlenül azonosította volna Petőfi századának hadnagyával.

Mégis neki köszönhetjük a legfontosabb összefoglaló tanulmányokat a soproni úrilány, Slachta Etelka és a Gollner gyalogezred soproni bakája, Petrovics-Petőfi Sándor soproni időszakáról. 1948-ban megjelent két íves füzetét Petőfiről 1948 után, mint önkéntes múzeumi teremőr tőle kaptam ajándékba.¹⁷ A soproni úrilányról és a soproni bakáról írt tanulmányomat, mely Liszt 1840. februári hangversenyét és magánházaknál történt fellépését összegzi, neki ajánlom.

Liszt 1840-ben megismerkedett Slachta Etelkával a Bezerédy-házban. Az állóhelyen érte lelkesedő bakát nem ismerhette, aki pedig kurtavasat vagy egyéb büntetést viselt a hangversenyre szökéséért. Liszt Ferenc Magyar történelmi arcképek című zeneművében azonban 1855-ben „Vörösmarty Mihálynak, Petőfi Sándornak és Mosonyi Mihálynak kívánt emléket állítani.”¹⁸ Így került végül is Petőfi közelebb Liszt Ferenc szívéhez.

¹⁵ Dr. Baróti Lajos: *Petőfi katonáskodásáról, Irodalomtörténet, 1912. 380–384. l*

¹⁶ Baróti Lajos I. m. *Irodalomtörténet, 1912. 384. l*

¹⁷ Dr. Csatkai Endre: *Petőfi Sopronban, Sopron, 1948 – különnyomat.*

¹⁸ Szabolcsi Bence: *Liszt Ferenc estéje, Bp., 1956. 37. l*